

készülékéről: az agyvelőbe valaminő anyagot beolt, miáltal sikerül azt teljesen conserválni. Éppen így *Karly* a véredényekből állított ki ilyen præparatumokat. Megemlítem még, hogy a krakói egyetemen kapcsolatban van a gazdasági iskola, melynek mechanikai és chemiai földvizsgálati kiállítása igen tanulságos.

Nagyon díszes volt e csarnokban a lemergi műegyetem kiállítása, szebbnél szebb vízépítési, hídépítési és gépészeti rajzaival és modelljeivel.

BEKE MANÓ.

AZ ÁLLAMI KÖZÉPISKOLÁK KÖLTSÉGVETÉSE 1883—1894-IG.

Bármily őszinte szívvel örülünk is a már annyiszor magasztalt 1883-iki XXX. t.-cikkeknek, mégis be kell vallanunk, hogy e törvényezik középiskoláink budgetében egyáltalán *nem* idézett elő holmi tetemes emelkedést és javulást. Ebben a tekintetben a nevezett törvényezik sem közvetve, sem közvetlenül nem hatott a jelzett irányban úgy, hogy annak valami feltűnő látszatja volna. Mert az, hogy az alább kimutatandó számok szerint középiskoláink költségvetése az utóbbi 12 év alatt kerek *egy* millió frttal emelkedett, egyáltalában nem rovandó föl valami specziális hatásnak; mert hiszen a többi ressortok költségvetései is emelkedtek — némelyik kedvezőbb arányban, mint a vallás- és közokt. miniszteriumé — a fejlődés hatása alatt, mely a hetvenes évek óta az egész vonalon észlelhető.

Voltaképen nem is az emelkedés *mértéke* miatt van okunk panaszkodni; sőt ha csak ezt nézzük, «konstatálnunk» kell (hogy parlamentesen beszéljünk) azt a szokatlan tény, hogy a közoktatási tárca költségvetésének 1883—94-iki emelkedésére nézve a többi tárczák között a *harmadik* helyen áll: ugyanis budgetje kerek 100%-kal emelkedett. Ennél csak a honvédelmi és a földművelésügyi költségvetés mutat fel kedvezőbb emelkedést.

Az egyes tárczák költségelőirányzatai tehát az utóbbi 12 év alatt következően emelkedtek:

Miniszterium	1883-ban	1894-ben	Emelkedés
Honvédelmi	7.346,850	15.645,301	8.298,451
Földművelési	9.805,622	19.495,278	9.689,656
Vallás és közokt.	5.224,254	10.287,157	5.062,903
Belügy	9.373,675	13.597,209	4.223,534
Igazságügy	10.748,778	15.174,139	4.425,361
Pénzügy	63.555,197	113.095,970	49.540,773
Kereskedelmi	46.481,822	81.034,882	34.553,060

Csakhogy a közoktatási tárca ma is csak az maradt, a mi mindig volt: az államháztartás mostohája s ha a jelek nem csalnak, az marad — a második millenniumig is.

Ezuttal csak az állami középiskolák- (gymnasiumok és reáliskolák-) és a velök összefüggő czélokra szánt összegek kimutatására szorítkozunk a mint azokat az egyes állami költségvetésekből kiböngésztük.¹ Nem terjeszkedtünk ki a nevezett költségvetések egyéb adatainak egybevetésére, főleg azért, mivel ily irányú — különben igen tanulságos — összeállítás már megjelent e lap hasábjain.² Azért csak arra szorítkozunk, hogy százalék szerint is kimutassuk, mennyit kapnak a középiskolák az államtól.³ Nem tartottuk továbbá szükségesnek a rendes, átmeneti kiadásokat és a beruházásokat külön csoportosítani, a mi az adatok áttekintését megnehezítette és az összeállítást tulságosan terjedelmessé tette volna. Megjegyezzük még, hogy a központi igazgatásnak és a közoktatási tanácsnak a középiskolákat illető költségeit — a mennyiben a költségvetés azokat nem specifikálja — nem állt módunkban megállapítani, azokat tehát számításán kívül hagytuk, valamint a középiskolákra eső nyugdíjakat is.⁴

A középiskolák czéljaira tehát az idevágó költségvetések tanúsága szerint 1883—1894-ig az állam a következő összegeket fordította:

¹ A tanulmányi alapból fentartott középiskolák költségvetése nem áll rendelkezésünkre. Ez azonban, azt hisszük, jelen czélunkkal nem áll összefüggésben, a mennyiben ezuttal csak azt kívántuk megvizsgálni, hogy mennyit juttat az állam kasszája a középiskoláknak. Hogy ezenkívül még egy ugynevezett tanulmányi alap is rendelkezésére áll, — az nem épen az ő érdeme. A kir. kath. gymnasiumok tehát több tekintetben egészen más megbirálás alá esnek.

² «A magyar állam költségvetései és a népoktatás» című a. dr. Hajnóczy R. József-től (M. Pæd. II. 408.). E dolgozatban (mely külön lenyomatban is megjelent), a szerző nem szorítkozik csupán a népoktatás budgetjére, de kimutatja a többi ressortok kiadásait is, összehasonlítva azokat a kultuszminiszterium csekély dotációjával. Végül a népoktatás czéljaira fordított összegekkel egybeveti a többi miniszteriumok kebelében különféle czélokra szánt összegeket. — Azon senki sem csodálkozhatik, hogy a jelen összeállítás tenorja is csak az, mint Hajnóczy czikkeé: «kevés, kevés!»

³ A nélkül azonban, hogy a középiskolák bevételeit levontuk volna, (E bevételek különben nem jelenlékenyek; pl. 1894-ben a rendesek 325,391 forinttal vannak előirányozva, a mi körülbelül a kiadások 1/5 részét teszi.)

⁴ Mindez azonban nem igen alterálja számításaink helyességét, a mennyiben, — mint fentebb említettük — a bevételeket sem vettük számításba. A billanz tehát annyira-mennyire kiegyenlítődik.

Tétel	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894
Tankertületi főigazgatóságok	33,000	70,160	70,100	71,000	71,000	71,000	71,000	71,000	68,000	67,643	68,489	73,001
Tanárké- pezdek } bpesti } kolozsvári	42,333	42,683	53,083	42,683	41,729	38,262	39,586	40,586	41,386	42,691	43,018	46,616
	15,000	14,000	14,000	14,832	14,832	14,832	14,232	14,632	14,832	15,632	15,632	15,632
Gymnasiumok	157,817	168,727	178,000	178,977	206,480	238,450	269,334	275,434	285,931	306,711	341,225	391,683
Reáliskolák	437,550	449,363	456,000	478,246	500,880	511,674	499,190	515,540	534,234	594,772	609,481	699,574
Épületek emelése, felszerelése (Bern- házások)	38,500	40,000	74,000	95,000	110,230	179,230	165,970	197,485	128,577	406,879	368,336	332,395
Felekezeti középiskolák segélyezése	—	15,000	24,000	44,000	94,640	94,590	100,590	111,490	116,390	136,648	150,290	183,458
Középiskolákkal összekötött alumné- mok stb. segélyezése	—	—	—	—	—	—	2,000	2,000	3,000	3,000	3,500	4,000
Póttanfolyamok	—	—	—	—	—	—	—	—	1,500	1,500	1,000	1,000
Középiskolák közös költségei	9,000	10,000	10,000	10,000	12,000	12,000	12,000	14,000	16,000	36,000	38,000	38,000
Reáliskolák segélyezése	10,667	10,000	11,200	7,200	7,200	7,200	7,200	7,200	7,200			
Ösztöndíjak tanárok részére	12,000	12,000	12,000	12,000	12,000	12,000	8,000	8,000	8,000			
Tanulók segélyezése	4,200	4,200	4,200	4,200	4,200	4,200	3,200	3,600	3,800			
Összesen	760,067	836,133	906,583	958,138	1.075,191	1.183,438	1.192,302	1.260,967	1.328,850	1.610,476	1.638,971	1.785,359

1. A középiskolákra szánt összeg a táblázat szerint szerényen bár, de folytonosan emelkedett, még pedig a következő összegekkel:

1883—1884-re	76,066 frttal	1889—1890-re	68,665 frttal
1884—1885 „	70,450 „	1890—1891 „	67,883 „
1885—1886-ra	51,555 „	1891—1892 „	281,626 „
1886—1887-re	117,053 „	1892—1893-ra	28,495 „
1887—1888-ra	108,247 „	1893—1894-re	146,388 frttal.
1888—1889-re	8,864 „		

Legnagyobb az emelkedés tehát az 1892. évben (kivált az iskolái épületek céljaira szánt nagyobb összeg: 406,879 frt miatt); apadás észlelhető 1885, 1886, 1888, 1889, 1891 és 1893-ban. Legnagyobb apadás 1889-ben volt (8864 frt). — 1883-tól 1894-ig összesen 13.459,475-frtot fordítottak a középiskolákra, annyi körülbelül, mennyit egy közepesen dotált miniszteriumnak egy évi költségei kitesznek (pl. a belügy-miniszter 1894-iki költsége 13.594,209 frtot tett ki).

Ha már most az egyes tételek emelkedését nézzük, első sorban a felekezeti középiskolák segélyezése ötlük szemünkbe; ezenkívül az épületekre és kivált a gymnasiumokra szánt összegek emelkedtek aránylag elég rohamosan.

2. A *fügazgatóságok* költségei a tankerületek új szervezése folytán (17916/1884-iki min. rendelet) 1884-ben 70,160 frtra zökkenetek; azóta — néhány csekély hullámvástól eltekintve — csak mintegy három ezer forinttal emelkedtek.

3. A *tanárképzők*nél — kivált a budapestinél — 1889-ig ingadozás mutatkozik. Azontul mindakettő emelkedik, bár bizony elég lassan. (Budapest: 4283, Kolozsvár csak 632 frttal.) A budapestire 1885-ben költöttek legtöbbet: 53,083 frtot, azóta távolról sem érte el ezt a maximumot.*

4. A *gymnasiumok* és *reáliskolák* sorozatában 1891-ig névszerint föl vannak sorolva a költségvetésben az egyes tanítézetek; jelesen 1883 tól 1886-ig *nyolcz* gymnasium szerepel (Budapest, Nagy-Szeben, Kaposvár, Fiume, Losonc, Munkács, Zombor, Fehértemplom); 1887 és 1888-ban *tíz* (+ Nagybánya és Szolnok); 1889 és 1890-ben *tizenegy* (+ Pancsova [reálgymnasium]), 1891-ben *tizenkettő* (+ Erzsébetváros).

Reáliskola 1883-ban van 17 (Buda, Pest, Győr, Kassa, Körmöcbánya, Lőcse, Nagy-Várad, Pancsova, Pécs, Szeged, Székely-Udvarhely, Temesvár, Sopron, Déva, Kecskemét, Nagy-Kálló, Arad); 1884-ben 18

* Csak az 1885-iki költségvetés részleteire külön a dologi és külön a személyi kiadásokat. (16,166 + 1000 frt és 20,634 + 5283 frt.)

(+ Székesfehérvár), 1885-ben ugyanennyi; 1886-ban 20 (Pozsony és Brassó); 1887 és 1888-ban ugyanennyi; 1889-ben 19 (— Pancsova, mely mint reálgymn. a gymnasiumok közé vétetett fel); 1890-ben 20 (+ Beregszász), 1891-ben 23 (+ Budapest, VI. ker., Eger és Debreczen).

5. Az épületek emelése és felszerelése cz. rovatban a következő intézetek szerepelnek: 1883-ban: Budapest V. ker. r., Pécs r., Losoncz fg., Zombor fg. — 1884-ben: Budapest V. ker. r., Budapest VII. ker. g. — 1885-ben: Budapest V. ker. r., Pancsova r., Déva r., Zombor fg. — 1886-ban: Budapest V. k. r., Pancsova r., Déva r., Budapest tanárképző fg., Zombor fg., Kaposvár g. — 1887-ben: Budapest V. k. r., Pancsova r., Déva r., Budapest tanárk. fg., VII. ker. fg., Zombor fg., Brassó r. — 1888-ban: Budapest V. k. r., Pancsova r., Déva r., Budapest VII. k. fg., Brassó r., Budapest tanárk. fg., Zombor fg. — 1889-ben: Budapest V. k. r., Pancsova reálgymn., Déva r., Budapest VII. ker. fg., Brassó r., Budapest tanárk. fg. — 1890-ben: Budapest V. k. r., Pancsova r., Déva r., Budapest VII. k. fg., tanárképző fg., Brassó r., Losoncz fg., Székelyudvarhely r., Nagybánya fg., Kassa r. — 1891-ben: Losoncz fg., Budapest VII. k. fg., V. k. r., tanárképző fg., Pancsova r., Déva r. Brassó r., Székelyudvarhely r., Temesvár r., Budapest VI. kr. r., Győr r. — 1892-ben: Losoncz fg., Budapest VII. k. fg., VI. k. r., V. k. r., tanárk. fg., Déva r., Pancsova fg., Brassó r., Székelyudvarhely r., Lőcse r., Pozsony r., Temesvár r., Győr r., Székesfehérvár r., Eger r., Sopron r., Beregszász r., Debreczen r., Erzsébetváros g. — 1893-ban: Székelyudvarhely r., Budapest VII. ker. fg., VI. ker. r., Pozsony r., Győr r., Nagy-Szeben fg., Brassó r. Déva r., Eger r., Sopron r., Beregszász r., Erzsébetváros g., Debreczen r., Székesfehérvár r. — 1894-ben: Székelyudvarhely r., Budapest VI. k. r., VII. k. fg., VIII. k. g., Pozsony r., Győr r., Nagy-Szeben fg., Székesfehérvár r., Sopron r., Zombor fg., Lugos fg., Munkács fg., Kecsémét r.*

A felsorolt építkezések gyakran száználmas csekély összegekkel szerepelnek s így nem csoda, hogy egy valamire való intézet felépítésére évekig kell a garasokat összekuporgatni, hogy jusson is, maradjon is. Így pl. az V. ker. reáliskola éveken át szerepel a költségvetésben stb.

6. A felekezeti középiskolák segélyezése az 1884. évvel kezdődik rendszeresen (15,000 frttal), a középisk. t.-czikk 47. §-a szerint. A segélyezés azontul rohamosan emelkedik (1894-ben: 183,458 frt). — Külön van felemlítve a debreczeni ref. kollegium segélyezése évi 4000 frttal 1885—1891-ig. Azontul — úgy látszik — a főösszegebe foglalták.

* Az 1893. és 1894-iki költségvetések nem sorolják fel egyenkint a befejezett építkezéseket, hanem csak négy általános tételben tüntetik fel az erre szánt összegeket. Erre nézve az előbbi évet vettük irányadóul.

7. 1889-ben új tétel szerepel e czímen: «középiskolákkal összekötött alumneumok, internatusok és convictusok segélyezése»; az összeg maga elenyésző csekély (2000—4000 frt).

8. Hasonlóképen csekély összeget szántak a *póttanfolyamokra*, melyek főleg az 1890: XXX. t.-cikk folytán váltak szükségessé. (Megjegyezzük, hogy «tornamesterek kiképzése» és «tornapóttanfolyamok» czímen rendszeresen szerepelnek 3000—6000 frtnyi összegek; nem áll módomban a középisk. tornamesterekre eső részt megállapítani.)

9. A többi tételekre nézve csak néhány megjegyzésünk van. A segélyezett reáliskolák közt előfordul: A pozsonyi 1883—1885-ig, a székesfehévári 1883-ban, a sümegi 1883-tól, az esztergomi 1884-től és a vágújhelyi 1885-től. — Azon összegekből, melyeket a táblázatban «Ösztöndíjak tanárok részére» cím alatt felhozunk, bizonyos rész levonandó, a mennyiben a költségvetés szerint ezekben az ösztöndíjakban a *felsőbb* iskolai tanárok is részesültek. — «A tanulók segélyezése» alatt feltüntetett összegek közül szorosan véve csak azok tartoznának ide, melyek határozottan «15—12—10 horvátországi középiskolai tanuló» segélyezésére vonatkoznak. A «szegény tanulók segélyezése» alatt szintén egyéb tanintézetekbe járó növendékeket lehet érteni.* — Említenünk sem kell, hogy mindakét kategóriában felsorolt összegek fölülte csekélyek, kivált pedig a tanárok ösztöndíjai. Annál örvedetesebb, hogy Eötvös miniszter az 1895-iki budgetben e fölülte fontos czélnek nagyobb összeget szánt.

Ha már most a középiskolákra fordított összegeket az állam összes kiadásaival egybevetjük, a következő százalékokat kapjuk:

A középiskoláknak 1883-iki kiadásai az összes kiadások 0.23 % a volt:

1884-ben	0.25 %	1890-ben	0.35 %
1885-ben	0.26 «	1891-ben	0.36 «
1886-ban	0.27 «	1892-ben	0.40 «
1887-ben	0.30 «	1893-ban	0.33 «
1888-ban	0.34 «	1894-ben	0.38 «
1889-ben	0.33 «		

Az állam tehát mindenik 100 forintjából 1883-ban 23 krt és tavaly 38 krt juttatott a középiskoláknak. (A népoktatásnál sokkal kedvezőbb a viszony: 1883-ban 65 kr., 1892-ben 88 kr. L. Hajnóczy «A magyar állam költségvetései és a népoktatás.» Magyar Pæd. II. 425.)

* 1892 óta az utolsó négy tétel «Ösztöndíjak és egyéb tanulmányi czélok» cím alatt összefoglalva szerepel a költségvetésben. A táblázatban feltüntetett összeget az előbbi években állapítottuk meg.

Végül minden czéltalan jeremiáda helyett egy pár adatot irunk ki az 1894-iki állami költségvetésből:

A fő- és székváros állami rendőrsége kap	1.228,926
Az ország összes középiskolái kapnak	1.785,359
A pénzügyőrség kap	2.878,310
A csendőrség	4.019,721
A mentelepek	5.035,715
A csapatok	12.064,608 forintot.

(Az utóbbinál csak a rendes kiadásokat vettük fel.)

Annai tény, hogy a nemzet vezető osztályát nevelő tanintézetekre 500,000 frttal többet fordítunk, mint a fő- és székvárosi magyar királyi rendőrség czéljaira.

(Miskolcz.)

WEBER ISTVÁN.

IRODALOM.

Pedagógiai értekezések az 1893/1894. évi középiskolai értesítőkből.

1. *Blanár Ödön: Röviden a műveltségről és emberszeretetről.* (Besztercebányai kir. kath. főgymnasium 1—15 l.) A dolgozat tájékoztatóul kíván szolgálni az iskolából az élet nagy útjára lépő ifjúnak. Sok jó akaratot, az ifjúság őszinte szeretetét nem is lehet elvitatni szerzőtől; jele ennek az a melegség, mely a kis értekezést áthatja. Kár azonban, hogy a hangoztatott rövideg nála nem egy a tömörséggel. Hiba a különben önálló gondolkodásról tanuskodó elmefuttatásban a nagy általánosság és elvont okoskodás. A tulajdonképeni tárgyalást terjedelmes, (1—7. l.) szétfolyó bevezetés előzi meg, mely körülmény könnyen lelohasztja az érdeklődést. Vannak dolgok, melyek már természetüknél fogva megkívánják mindjárt az in medias res hatolást.

Tanulóknak akarván irni, azzal a nemes czéllal, hogy tanításunk reá termékenyítő hatással is legyen, nem tartjuk egészen szerencsésnek értekező felfogást, ki dogmatikus módon, elvont definíciók alakjában (7. l.) adja a műveltség értelmezését. Helyesebb lett volna — legalább rövid ráutalásokkal — megvilágítani azon epochalis eseményeket, melyek emberiség fejlődésére, művelődésére átalakító befolyással voltak. (Pl. a cl. ókor, a kereszténység, a renaissance, reformatió, a nagy forradalmak stb.) Az axióma-szerű tanításoknak legtöbbször az a szerencsétlenségük, hogy még a felnőtteknek is, annál inkább tanulóknak emlékébe nehezen férkőznek, s könnyen is kivesznek. Concrét tények, dolgok a mi emléke-